

аудит та перевірки), боротьбу з ухиленням від сплати податків (виявлення схем ухилення, накладання штрафів та санкцій), забезпечення прозорості бізнесу (обов'язкову публічність звітності, вимоги до розкриття інформації), регулювання трансфертного ціноутворення (контроль за трансфертними цінами, документацію та звітність), стримування та попередження корупційних дій (аналіз великих операцій, співпрацю з іншими регуляторами), формування культури податкової дисципліни (освіту і інформування підприємств, стимулювання добровільного виконання податкових зобов'язань). Україна повною мірою залучена до загальносвітових процесів протидії розмиванню оподаткованої бази та виведенню прибутків з-під оподаткування. Громадяни та бізнес сумлінною сплатою податків до бюджету й далі фінансово підтримують обороноздатність і стійкість України [1].

Таким чином, через податок на прибуток підприємств держава може ефективно контролювати діяльність підприємств, забезпечувати прозорість їхньої фінансової звітності, запобігати ухиленню від податків і корупційним діям, а також сприяти формуванню культури податкової дисципліни в бізнес-середовищі.

Список використаних джерел

1. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану (грудень 2023 р. - січень 2024 р.) URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-17>

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Сорока Олександра Володимирівна

к.е.н., доцент

Кафедра управління персоналом і економіки праці
Одеській національний економічний університет, Україна

На сучасному етапі економічний розвиток більшості країн характеризується динамічними процесами ІКТ та цифровізації. Так, наприклад, у дослідженні BCG [1] сучасні умови визначаються як «епоха постійних змін» і насправді йдеться про безперервність процесу змін, що відзначається також у сфері соціально-трудових відносин.

Вісім років тому на Всесвітньому економічному форумі 2016 року в Давосі було оголошено про перехід до Четвертої промислової революції через інтернетизацію всіх сфер суспільства. Наразі оголошено про плани переходу до Індустрії 5:0 як П'ятої Промислової революції, яка створить майбутнє, що поєднає в собі потенціал штучного інтелекту, «цифрових» і людей. Зміни в регулюванні відносин у сфері праці та їх цифровізація отримали пильну увагу з

боку Міжнародної організації праці, зокрема у звіті Генерального директора Міжнародного бюро праці «Ініціатива століття щодо майбутнього сфери праці» (2015 р.) [2], Доповідь Глобальної комісії з питань майбутнього сфери праці [3] та ін., присвячена нестандартним формам зайнятості в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій.

Процеси цифровізації призводять до якісних змін у змісті та організації роботи, відносинах між роботодавцями та працівниками та особистих якостях самих працівників як носіїв трудових здібностей. Зокрема, цифровізація у сфері соціально-трудова відносин відкриває величезні можливості для взаємовідносин між працівниками та роботодавцями, наприклад виконання багатьох трудових операцій дистанційно (дистанційно). Хоча цифровізація має очевидні переваги у сфері соціально-трудова відносин, нові проблеми та протиріччя все ж існують і виникають. Це, наприклад, опортуністична поведінка суб'єктів соціально-трудова відносин, будь то працівники чи роботодавці, що призводить до порушення балансу інтересів суб'єктів соціально-трудова відносин. Загострюються соціально-трудова відносини та проблемні зони. Тому постає проблема регулювання змін соціально-трудова відносин в цифрових умовах.

У сучасних умовах важливою особливістю людських ресурсів є підвищення мобільності. Цифрові технології створили нові можливості для сфери праці, таким чином сформувавши нові підрозділи та елементи, особливо цифровий ринок праці, цифрову зайнятість і робочі місця. Однак у деяких країнах інтеграція цих змін у нормативно-правову сферу відбувається несвоєчасно. Як наслідок, спостерігається зростання незадекларованої праці, яка на практиці та за формою виглядає як нові форми неформальної зайнятості.

На відміну від традиційних інформаційних технологій, які загострюють конкуренцію, сучасні цифрові технології змінюють моделі роботи бізнесу. Наприклад, цифрові платформи створюють можливості для нових типів робочих місць шляхом деконструкції великих проєктів на серію менших, низькокваліфікованих робіт, які можуть виконуватися різними працівниками одночасно. Цифрові платформи дозволяють виконувати кілька завдань одночасно.

Наприклад, водії можуть реєструватися на кількох платформах і одночасно шукати вакансію для спільного транспортування. Працівники можуть заробляти на повний робочий день за допомогою короткострокової роботи або виконувати додаткову роботу, щоб доповнити свій дохід від традиційної 8-годинної роботи.

Цифрові платформи створюють цінність на основі мережевих ефектів, а не традиційним способом — переведення вартості праці у вартість готових товарів і додавання до новоствореної вартості праці. Успіх платформи залежить від її здатності залучити достатню кількість учасників ринку. Кожен додатковий користувач платформи створює переваги для інших учасників, які зрештою перетворюються на ресурси для саморозвитку. В умовах гострої конкуренції цифрові платформи стали інструментами персоналізації споживання суспільних благ.

Орієнтація економіки на задоволення потреб окремих користувачів призводить до поширення численних онлайн-сервісів, у тому числі тих, що сприяють обміну людськими ресурсами. Ця зміна, відповідно, трансформує

традиційні трудові процеси з точки зору працівника. Процес оцифрування висуває на перший план нові якості, які повинні втілювати сучасні працівники: мобільність, автономія, самовідповідальність і прозорість.

Важливо визнати, що вплив цифровізації на трансформацію праці визначається чотирма ключовими характеристиками, які впливають на ринок праці.

Перша характеристика передбачає створення умов, які сприяють зростанню органічної структури капіталу. Ця особливість проявляється в кількох аспектах: у зниженні попиту на робочу силу, у зміні професійного складу робочої сили, у зниженні трудомісткості суспільного виробництва.

Сучасні підприємства в усіх секторах все більше інтегрують Інтернет речей, робототехніку, машинне навчання, штучний інтелект і технології адитивного виробництва у свої виробничі та логістичні операції. Така інтеграція прискорює виробничі процеси, мінімізує помилки та витрати ресурсів, а також підвищує якість продукції. Впровадження цих технологій призводить до зменшення участі людини у виробничій діяльності, зміни її ролі в економіці. Наприклад, у той час як у 2018 році в середньому 71% глобального робочого часу припадав на працю людей і 29% на роботу машин, то вже у 2023 року експерти показали, що цей розподіл змінився приблизно до 58% для людей і 42% для машин. Ступінь, до якого частка людської праці в загальній кількості робочого часу зменшується, залежить від характеру конкретних завдань, оскільки сучасні технології автоматизації дозволяють обробляти, шукати та передавати інформацію з мінімальною участю людини.

У середньостроковій перспективі більше половини всіх існуючих робочих місць або зазнають істотних змін, або зовсім зникнуть. Почнемо з того, що посади, пов'язані з рутинними, простими операціями, а також управлінські та обслуговуючі ролі, скорочуються. Варто зазначити, що автоматизація в першу чергу впливає на конкретні завдання в межах робочих місць. Зараз майже дві третини робочих функцій включають принаймні 30% завдань, які можна автоматизувати за допомогою сучасних технологій. Тим не менш, лише чверть сучасних робочих функцій автоматизовано на понад 70%. Замість того, щоб бути повністю автоматизованими, більша кількість робочих місць піддається трансформації. За оцінками, у найближче десятиліття близько 5000 професій зникнуть із майже 50 000, доступних наразі, через триваючий вплив цифрових технологій. Одночасно з'явиться порівнянна кількість нових ролей, пов'язаних з інноваційними технологіями та створенням і маркетингом нових продуктів і послуг, що призведе до зростання зайнятості в окремих секторах. Зазначені зміни супроводжуються скороченням змінного капіталу та зниженням вартості робочої сили за рахунок вивільнення робочої сили [4].

Друга характеристика — зміна складу витрат на оплату праці внаслідок зміни власників засобів виробництва. Право приватної власності на засоби виробництва відіграє визначальну роль у формуванні вартості праці. Спеціальні людські знання та ІКТ дають змогу створювати розумні продукти, не виходячи з дому, не покладаючись на роботодавця та не прив'язуючись до робочого місця. Створення умов для працівників — це не продаж його працездатності, а продаж

власних результатів праці. При цьому вартість створеного таким чином продукту людина визначає самостійно з урахуванням особистих витрат, організації робочого місця, амортизації власних основних засобів (комп'ютерів, принтерів тощо), змінних витрат (електроенергія, папір тощо); навчання, навчання, підвищення рівня кваліфікації.

У 2021 році глобальні витрати на інформаційні технології, персональні комп'ютери, планшети, мобільні телефони, принтери та інше обладнання, а також системи центрів обробки даних, корпоративне програмне забезпечення та комунікаційні послуги становили 4,26 трильйона доларів у США, і очікувалося, що у 2023 році вони зростуть до 4,43 трильйона доларів [5].

Таким чином, загальновизнаний закон формування вартості втрачає свою чинність, і право приватної власності роботодавця на засоби виробництва більше не має вирішального значення.

Наступна характеристика — формування цифрового капіталу. Ця особливість характеризується створенням великої кількості цифрових інструментів для взаємодії у віртуальних середовищах і величезним цифровим розривом. Цифровізація економіки перемістила увагу на онлайн-середовище, успіх якого залежить від цифрового капіталу.

Шляхом інтерпретації та аналізу природи «цифрового капіталу» можна зробити висновок, що на даному етапі дослідники [6-8] розуміють це поняття як загальну здатність користувачів отримувати доступ і Окремі вчені розглядають цифровий капітал як тип людського капіталу, інші вважають його типом інформаційного капіталу. Цифровий капітал має здатність накопичуватися та переноситися з однієї сфери в іншу, що дозволяє розглядати цифровий капітал як незалежний вид. Поєднання ІКТ та цифрових навичок дає переваги у використанні інших видів капіталу, отриманого в офлайн-діяльності. Вчителі, лікарі, політики, журналісти, торгові агенти та інші експерти накопичують досвід, опановують цифрові технології, формують велике коло впливу в суспільстві та отримують можливості примножити власні інтереси, наприклад, знайти кращу роботу та вищу зарплату.

Таким чином, цифровий капітал має мультиплікаційний ефект при використанні різних типів капіталу.

Остання, четверта характеристика — диверсифікація попиту та пропозиції на ринку праці під впливом цифровізації. Впровадження цифрових технологій, що призвело до автоматизації та роботизації всіх сфер людської діяльності, є передумовою для зниження потреби в робочій силі. Слід підкреслити два моменти: 1) промисловість і сільське господарство традиційно вважалися легшими для впровадження автоматизації та роботизованих процесів, ніж сфера послуг, однак сучасні цифрові технології також значно збільшили свою присутність у цій сфері. Вони можуть не тільки замінити людей у щоденних ручних операціях, але й у розумових завданнях, таких як: роздрібна торгівля, банківська справа, логістика, охорона здоров'я, страхування.

Водночас очевидно, що цифрове суспільство та цифрова економіка — це не лише комп'ютерні технології та роботи, які все активніше застосовуються в усіх

сферах життя. Цифровізація економіки докорінно змінює всю систему соціально-трудових відносин між учасниками ринку праці (працівниками та роботодавцями). Зміни соціально-економічних типів зумовлюють зміни в правовому регулюванні трудових відносин, оскільки розвиток інформаційних і промислових технологій і систем призвів до зміни статусу та ролі людини у виробничому процесі. Це вимагає певного зрушення у відносинах соціального забезпечення. З одного боку, деякі соціальні ризики можуть розвиватися в меншій мірі, наприклад, рівень виробничого травматизму, кількість професійних захворювань тощо. З іншого боку, зміни в структурі зайнятості призвели до збільшення соціальних ризиків, що виникають через нестабільність ринку праці.

Це значною мірою впливає на зміну обсягу та змісту потреб учасників відповідних суспільних відносин, а також способів їх задоволення. Цифрові технології безпосередньо впливають на працездатність економічно активного населення, що, у свою чергу, впливає на їхню здатність забезпечувати собі засоби до існування, впливає на рівень зайнятості, безробіття та, зрештою, формує суттєву потребу в соціальному захисті, включаючи його якісні та кількісні аспекти. Отже, сьогодні актуалізується не лише питання на визнання переваг цифрового прогресу, але й на критичній оцінці того, наскільки ефективно ці досягнення вирішують соціально-економічні виклики та проблеми сьогодення.

Список використаних джерел

1. Leader's Guide to "Always-On" Transformation / Jim Hemerling, Diana Dosik, and Shaheer Rizvi (BCG). 2015
2. Міжнародна конференція праці. (2015). Доповідь Генерального директора Міжнародного бюро праці «Ініціатива століття, що стосується майбутнього сфери праці». Женева. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/%40ed_norm/%40relconf/documents/meetingdocument/wcms_369620.pdf (дата звернення 7.09.2024).
3. Глобальна комісія з питань майбутнього сфери праці. (2019). Працювати заради кращого майбутнього. Женева. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/cabinet/documents/publication/wcms_662472.pdf (дата звернення 7.09.2024).
4. Digital 2021: Global Overview Report. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overviewreport> (дата звернення 7.09.2024).
5. Information technology spending forecast world-wide from 2012 to 2023, by segment. URL: <https://www.statista.com/statistics/268938/global-it-spending-by-segment/> (дата звернення 7.09.2024).
6. Bourdieu, P. The forms of capital / P. Bourdieu. // The sociology of economic life. — Routledge, 2018. P. 78–92.
7. Park, S. Digital capital / S. Park. London: Palgrave, Macmillan, 2017. 246 p. DOI: 10.1057/978-1-137-59332-0
8. Ragnedda, M. Conceptualizing Digital Capital / M. Ragnedda. // Telematics and Informatics. 2018. Vol. 35. Iss. 8. P. 2366–2375. DOI: 10.1016/j.tele.2018.10.006